

2005.

3. *Баев О.Я.* Основы криминалистики: Курс лекций. – М., 2001.
4. *Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р.* Криминалистика. Учебник для вузов / Под. ред. проф. Р.С. Белкина. – М., 2000.
5. Кримінальний процес України: Підруч. / За ред. Ю.М. Грошевого, В.М. Хотенця. – Харків, 2000.
6. *Лобойко Л.М., Черненко А.П.* Кримінально-процесуальна регламентація слідчих дій: Монографія. – Дніпропетровськ, 2006.
7. *Тертишник В.М.* Верховенство права та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України: Монограф. – Дніпропетровськ, 2009.
8. *Коваленко В.В.* Актуальні проблеми застосування науково-технічних засобів спеціалістами при провадженні слідчих дій: Дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2004.
9. *Щербаковский М.Г.* Судебные экспертизы: Учеб.-теор. пособие. – Х., 2005.
10. *Моїсєєв О.М.* Експертні технології: теорія формування і практика застосування: монографія. – Харків, 2011.
11. *Гончаренко В.Г.* Деякі процесуальні проблеми судової експертизи // Експертне забезпечення розслідування окремих видів злочинів: Зб. матер. наук.-практ. конференції. – К., 2011. – С. 55-58.
12. Експертизи у судовій практиці / За заг. ред. В.Г. Гончаренка. – К, 2004.
13. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз: Затв. наказом Мін'юсту України № 53/5 від 8 жовтня 1998 р. // Офіційний вісник України. – 1998. – № 46. – Ст. 1715.
14. *Винберг А.И.* Криминалистическая экспертиза в советском уголовном процессе. – М., 1956.
15. *Соколовский З.М.* Вопросы использования экспертом материалов дела. – Харьков, 1964.
16. *Рахунов Р.Д.* Теория и практика экспертизы в советском уголовном процессе. – М., 1953.
17. *Шляхов О.Р.* Судебная экспертиза: организация и проведение. – М., 1979.
18. *Белкин Р.С.* Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики. – М., 2001.

Надійшла до редакції 21.119.2011

В.В. Шендрик

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.988

ОПЕРАТИВНО-УПЕРЕДЖУВАЛЬНІ ЗАХОДИ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Проаналізовано основні оперативно-упереджувальні заходи, які застосовуються оперативними підрозділами органів внутрішніх справ у превентивній діяльності, надано їх класифікацію.

Ключові слова: *оперативно-упереджувальні заходи; упереджувальна бесіда, оперативно-профілактичний рейд.*

Рассматриваются оперативно-предупредительные мероприятия, которые используются оперативными подразделениями органов вну-

тренних дел в превентивной деятельности, дана их классификация.

Ключевые слова: оперативно-предупредительные мероприятия, предупредительная беседа, оперативно-профилактический рейд.

The operative-preventive measures used by operative subdivisions of organs of internal affairs in preventive activity are examined and classified here.

Keywords: operative-preventive measures, preventive conversation, operative-prophylactic raid.

Постановка проблеми. Складовою частиною інституту оперативно-розшукового попередження злочинів є не лише методи, але й заходи. Їх взаємозв'язок є міцним та нероздільним. Оперативно-розшукові методи в теорії ОРД виступають як відповідні наукові категорії, що реалізуються в практичній діяльності як оперативно-розшукові заходи [1., с. 193].

Захід – це сукупність дій або засобів для досягнення, здійснення чого-небудь [2, с. 433].

Класичні оперативно-розшукові заходи визначено у відомчій нормативно-правовій базі:

1. Візуальне спостереження.
2. Оперативна закупівля.
3. Контрольоване постачання.
4. Негласне проникнення до житла чи іншого володіння особи.
5. Негласне проникнення до приміщення, у транспортні засоби, на земельні ділянки.
6. Зняття інформації з каналів зв'язку.
7. Контроль за поштово-телеграфною кореспонденцією.
8. Проникнення в злочинну групу або злочинну організацію штатного негласного працівника, офіцера-нелегала, агента оперативного підрозділу органів внутрішніх справ [3, п. 2.2].

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. На сьогодні в науці оперативно-розшукової діяльності не існує єдиної думки щодо кількості та видів таких заходів. Так, наприклад, М.М. Перепелиця та О.В. Манжай дають такий їх перелік: опитування осіб (оперативне опитування); контрольна та оперативна закупівля та постачання; оперативне наведення довідок; зняття інформації з каналів зв'язку та застосування інших технічних засобів отримання інформації; контроль шляхом відбору за окремими ознаками телеграфно-поштових відправлень; оперативне проникнення в приміщення, транспортні засоби, на земельні ділянки (оперативне обстеження); проникнення в злочинну групу негласного працівника оперативного підрозділу або особи, яка співробітничала з останнім; оперативний експеримент; оперативне спостереження; пошук та негласне виявлення і фіксування слідів тяжкого або особливо тяжкого злочину [4., с. 9].

Виклад основного матеріалу дослідження. Вирішення завдання

оперативно-розшукового попередження зумовило розробку та впровадження у практичну діяльність ряду заходів, які спрямовані передусім на виявлення та усунення причин і умов вчинення злочинів, їх запобігання та припинення. Ефективне здійснення превентивної діяльності передбачає використання таких заходів на кожному з вказаних етапів попередження. Виокремлення оперативно-упереджувальних заходів серед інших також надає можливість для здійснення більш-менш об'єктивного оцінювання попереджувальної роботи суб'єктами оперативно-розшукової діяльності.

На сьогоднішній день в теорії оперативно-розшукової діяльності подібні заходи не виділено, більше того, серед вчених не існує єдиної позиції взагалі щодо їх існування. Ми дотримуємося позиції тих науковців, які виокремлюють подібні заходи. Зокрема, А.С. Овчинський наголошує, що оперативно-розшукова профілактика має бути або значно розширена, або доповнена, або замінена, але вона має містити в першу чергу припинення злочинної діяльності шляхом оперативно-розшукових заходів та оперативно-тактичних дій [5, с. 31]. На жаль, структурованого бачення оперативно-упереджувальних заходів не було наведено в жодній з досліджуваних нами праць, тому спробуємо зробити це у даному дослідженні.

Я.Ю. Кондратьєв, посилаючись на чинний Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі – Закон), стверджує, що у структурі заходів оперативно-розшукового попередження можуть використовуватися такі елементи (компоненти) щодо запобіжного впливу на особу:

а) виявлення за допомогою ініціативного пошуку та інших заходів ОРД осіб, які мають намір вчинити злочин;

б) їх вивчення та діагностика з метою встановлення злочинних намірів;

в) перевірка вірогідності цих намірів;

г) документування фактів і обставин, дій та вчинків цих осіб, пов'язаних із антисоціальною поведінкою;

д) прийняття рішення щодо нейтралізації злочинних намірів гласними та негласними засобами, вирішення питання стосовно заведення чи закриття оперативно-розшукових справ (згідно зі ст. 9-1, 9-2 Закону), зокрема, закриття справи за ознаками:

- завершення виконання розвідувальних, контррозвідувальних заходів або вичерпання можливостей для їх здійснення (п. 4 ст. 9-2 Закону);

- спростування у встановленому порядку матеріалів про злочинну діяльність особи (п. 5 ст. 9-2 Закону);

- виїзду особи за межі України на постійне проживання, якщо немає можливості проведення щодо неї ОРЗ (п. 6 ст. 9-2 Закону);

- невстановлення у передбачені Законом строки даних, що вказують на ознаки злочину в діях особи (п. 7 ст. 9-2 Закону);

- виявлення прокурором незаконно заведеної справи у разі вико-

нання по ній оперативно-розшукових заходів (п. 8 ст. 9-2 Закону);

- запобіжного впливу на негативні фактори й обставини, що сприяють розвиткові криміногенної ситуації [6, с. 47].

Здійснення оперативно-упереджувальних заходів викликає досить багато ускладнень через неповноту, некоректність оперативно-розшукових ситуацій. Адже оперативному працівникові подекуди невідомі справжні наміри осіб, які становлять оперативний інтерес. Здебільшого оперативник має у своєму розпорядженні уривчасті дані, які дозволяють побудувати лише фрагментарну картину запланованих дій або намірів. На нашу думку, розробка оперативно-упереджувальних заходів має здійснюватися з урахуванням географічного положення регіону, аналізу оперативної обстановки, стану злочинності, вивчення віктимологічних особливостей по вчинених злочинах, аналітичного опрацювання оперативно-розшукової інформації, отриманої з гласних та негласних джерел. Уся інформація при цьому має бути ретельно перевірена на відповідність критерію достовірності.

Формулюючи оперативно-упереджувальні заходи, слід виходити із загальної класифікації заходів попередження, яку, аналізуючи роботу Л.М. Колодкіна, можна представити так:

- *загальні* (підвищення матеріального добробуту);
- *спеціальні*: територіальні та індивідуальні профілактичні заходи (усунення причин і умов);
- *безпосередні*, спрямовані на припинення злочинних посягань на ранніх стадіях розвитку: заходи запобігання та припинення на стадіях приготування та замаху [7, с. 8-9, 15].

Кожний з оперативно-упереджувальних заходів має охоплювати якомога більше напрямів превентивної діяльності:

- виявлення та облік осіб, схильних до вчинення злочинів, і криміногенних об'єктів;
- здійснення спостереження за вказаними особами та об'єктами з метою своєчасного адекватного реагування правоохоронних органів та недопущення ускладнення оперативної обстановки;
- здійснення безперервного впливу на профілакуємих осіб з метою схилення їх до правомірної моральної поведінки та усунення причин і умов вчинення злочинів.

Таким чином, у здійсненні оперативно-упереджувальних заходів виявляється певна диференціація, яка полягає в тому, що окремий комплекс цих заходів спрямовується на виявлення та усунення причин та умов вчинення злочинів, а інший – на недопущення та припинення злочинної діяльності. Останні дві групи заходів, у свою чергу, застосовуються, коли оперативному працівникові стає відомо про конкретний злочин, що замислюється, і вони спрямовуються на спонукання особи, яка становить оперативний інтерес, до відмови від вчинення злочину.

До здійснення оперативно-упереджувальних заходів можуть залучатися сторонні фізичні та юридичні особи, родичі та близькі про-

філактуємих.

При організації і здійсненні оперативно-розшукових заходів, пов'язаних із загальною профілактикою злочинів, особлива увага приділяється використанню можливостей негласного апарату. Це пов'язано з тим, що злочинні наміри окремих осіб, особливо при підготовці ними злочинів, які здійснюються таємно (крадіжки, розбійні напади, зґвалтування і т. п.), не можуть бути встановлені тільки за допомогою явних заходів. Тому спеціальний апарат, який перебуває на зв'язку в оперативних працівників, має орієнтуватися на встановлення вказаних обставин, причому незалежно від того, які конкретно завдання вони виконують. Користуючись довірою розроблюваних, агенти мають реальну можливість з'ясувати дійсний характер причин, що спонукають окремих осіб займатися злочинною діяльністю, а також тих умов, які використовують злочинці для досягнення своїх злочинних задумів [8, с. 30].

У сучасних правових реаліях здійснення повноцінного комплексу оперативно-упереджувальних заходів є досить складним завданням. Тому, на нашу думку, доцільно поновити досвід із заведення оперативно-профілактичних справ, для чого внести відповідні зміни до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». У рамках подібних справ можна було б проводити класичні оперативно-розшукові заходи, які не потребують дозволу суду, що дозволило б більш ефективно здійснювати не лише попередження злочинності, але й вести контроль та оцінку такої діяльності керівними органами.

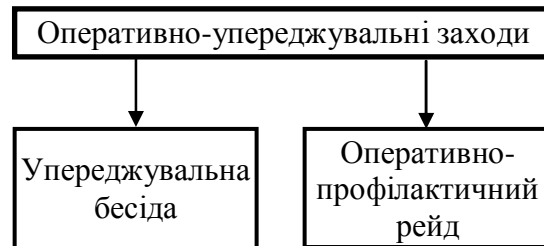
Подібна думка вже висловлювалась деякими науковцями, проте не знайшла підтримки у вищих ешелонах влади. Так, досліджуючи дану проблему, В.В. Зубенко зауважує, що ведення оперативно-профілактичних справ дозволило б концентрувати, накопичувати інформацію, що стосується певних видів злочинів чи об'єктів обслуговування, прослідкувати їх динаміку, своєчасно виявляти осіб, що задумують та готують злочини, а також забезпечувало б наступність від одного оперативника до іншого при кадрових змінах [9, с. 59].

У Настанові про діяльність органів і підрозділів органів внутрішніх справ України з попередження злочинів основними заходами індивідуальної профілактики визначено:

- виявлення відповідних осіб;
- особиста бесіда, під час якої з'ясовуються наміри особи, коло її інтересів, умови життя, плани на майбутнє тощо;
- офіційне попередження про недопустимість антигромадської поведінки;
- бесіди з особами, які негативно впливають на особу, яка профілактується;
- давання конкретних доручень позаштатним працівникам, довіреним особам, членам громадських формувань про запровадження заходів впливу;
- використання осіб та факторів, які позитивно впливають на

криміногенну особу [10, п. 4.1.3].

Проаналізувавши низку оперативно-розшукових справ, зважаючи на вищевикладене, можна виділити декілька основних оперативно-упереджувальних заходів, які представлено таким чином:

Планування оперативно-розшукових профілактичних заходів здійснюється за етапами, із визначенням головних цілей і найбільш актуальних завдань, а саме:

а) розробка програми оперативно-профілактичних заходів, розрахованої на певний період часу;

б) розподіл ресурсів, сил, засобів, обов'язків для взаємозв'язаного і послідовного виконання запланованих заходів оперативно-профілактичного впливу;

в) забезпечення виконання планових завдань залежно від розвитку оперативно-розшукової ситуації;

г) коригування пунктів планових оперативно-профілактичних заходів в залежності від змін оперативної ситуації [11, с. 13].

Упереджувальна бесіда – це превентивний оперативно-розшуковий захід, який полягає у спілкуванні з профілакуємою особою безпосередньо оперативним працівником або іншими особами за його дорученням з метою впливу на свідомість особи, що передбачає спонукання до усунення причин та умов злочинної діяльності, її запобігання або припинення та збирання інформації оперативно-розшукового характеру.

Упереджувальна бесіда є досить ефективним превентивним заходом, оскільки дозволяє без залучення значних сил та засобів досягти вирішення окремих завдань оперативно-розшукової діяльності. Її грамотне та кваліфіковане проведення створює у свідомості профілакуємої особи думку або про хибний характер своїх дій, або про необхідність усунення факторів, що впливають на злочинну діяльність, тощо.

Для ефективного проведення упереджувальних бесід, на нашу думку, доцільно розробити ряд оперативно-психологічних профілів осіб, які профілакуються. Такі профілі могли б допомагати молодим оперативним працівникам якісніше здійснювати функціональні обов'язки у сфері попередження злочинності. Вказані профілі є специфічними для кожної служби: карного розшуку, ДСБЕЗ, БНОН тощо, тому що кожна з означених служб відпрацьовує контингент, який має свою специфіку, і визначні риси якого можна виокремити та ви-

користувати для створення профілю.

Проводити бесіди слід не лише з кримінально налаштованими суб'єктами, але й з потенційними жертвами злочину, віктимологічна характеристика яких дає підстави для проведення даного заходу.

У будь-якому разі до, після та під час проведення бесіди оперативному працівникові слід уважно оцінювати оперативну обстановку, а саме три групи умов:

1) діяльність профілакуємих осіб (інтереси, мотиви поведінки, цілі діяльності, сили та засоби, якими вони володіють, використовуваними ними способи та прийоми);

2) власні оперативні можливості оперативного працівника та підрозділу, в якому він проходить службу (наявні сили та засоби та їх готовність до застосування у попереджувальній діяльності);

3) спільні для правоохоронців та профілакуємих осіб умови соціального та природного середовища, які вони враховують або використовують у своїй діяльності (зв'язки осіб, які становлять оперативний інтерес, та їх характер, мікроклімат оточення, властивості місцевості, пора року, час проведення заходів тощо).

Упереджувальна бесіда може бути проведена у формі переписки. Особливо така її форма актуальна у зв'язку із зростаючою роллю інформаційних технологій у житті суспільства. В якості засобів переписки можуть використовуватися системи миттєвих повідомлень, комп'ютерні соціальні мережі, чати тощо.

Подібний спосіб ведення бесіди особливо корисний, коли оперативному працівникові невідомі справжні установчі дані профілакуємої особи, проте йому стало відомо про виношені нею плани щодо здійснення злочину. Безперечною перевагою цього способу є й те, що оперативному працівникові можна спілкуватися з особами за допомогою комп'ютерних мереж під легендою, яка відповідає оперативній обстановці, що склалася. При цьому, оскільки побачити співрозмовника без його згоди через мережу є досить складним завданням, ризик викриття оперативного працівника стає мінімальним.

Звичайно, під час подібного спілкування слід бути доволі обережним: виходити в мережу з нейтральних IP-адрес або користуватися спеціальними сервісами, що забезпечують анонімний доступ до мережі; у якості мережного псевдоніму не використовувати терміни, які асоціюються з правоохоронними органами; уникати прямих відповідей на питання, що можуть викрити оперативного працівника; бути готовим до перевірки з боку осіб, які становлять оперативний інтерес, шляхом зворотного спілкування під вигаданими даними тощо.

Для правильного вибудовування упереджувальної бесіди оперативному працівникові слід застосовувати такі логічні методи, як узагальнення, аналіз і синтез, індукція та дедукція, аналогія, уявне моделювання, абстрагування та конкретизація. В якості метанаукового методу корисним буде використання герменевтичного підходу. Важливу роль під час бесіди відіграє інтуїція оперативного працівника,

однак зроблені на її підставі здогадки та припущення підлягають ретельній перевірці.

Необхідно враховувати, що упереджувальні бесіди можуть бути здійснені успішно за умови, якщо оперативний склад, який проводить превентивну роботу, зосередить на ній основну увагу, якщо він буде більш критично підходити до оцінки результатів таких бесід, якщо старший оперативний склад буде періодично перевіряти кількість та якість проведених бесід за всіма напрямками діяльності оперативних підрозділів.

Наступним заходом, який необхідно розглянути, є *оперативно-профілактичний рейд* – захід оперативно-розшукового характеру, який полягає у переміщенні суб'єктів оперативно-розшукової діяльності за задалегідь визначеним маршрутом з метою виявлення та нейтралізації криміногенних об'єктів, виявлення та припинення розпочатих та продовжуваних злочинів, здійснення психологічного впливу на профілакуємих осіб тощо. Особливо часто такі рейди мають проводитися (та у більшості випадків проводяться) у місцях сходок злочинних авторитетів, які є апологетами злочинного промислу.

В.Г. Бобров та А.Н. Мещеряков відзначають важливість організації та безпосередньої участі оперативних працівників у проведенні різних рейдів по боротьбі з різними видами злочинів та іншими правопорушеннями. Ці *заходи* ретельно готуються, розробляються спеціальні плани з їх проведення тощо. До їх здійснення залучаються працівники різних служб органів внутрішніх справ, а також представники громадськості [12, с. 10].

Оперативно-профілактичні рейди часто проводяться у зв'язку з ускладненням оперативної обстановки. Крім того, їх проведення може бути зумовлено сезонністю настання певного роду подій (збирання врожаю, курортний сезон, відтік злодіїв-гастролерів на південь у літній період тощо). Вказані заходи можуть також бути складовими частинами комплексних оперативно-профілактичних операцій.

Як слушно зазначає у цьому контексті О.А. Вагін, без залучення результатів оперативно-розшукової діяльності неможливими є підготовка та проведення як великомасштабних комплексних оперативно-профілактичних операцій загальнодержавного, міжрегіонального та регіонального рівнів, так і заходів по конкретних справах оперативного обліку. Проведення цих заходів та операцій передбачає їх оперативно-розшукове супроводження, реалізацію під час їх проведення оперативно-розшукової інформації, її регенерацію, отримання нових фактичних даних. Саме прийняття рішень про проведення таких операцій базується, крім іншого, на аналізі оперативної обстановки, що сприяє виявленню «больових точок», формуванню робочих планів підготовки та практичної реалізації програм відповідних оперативно-профілактичних та інших заходів із задіяванням сил, засобів та методів оперативних підрозділів [13, с. 97-98].

Завдання, які необхідно виконати під час рейду, залежать від його

виду та цілей. Найбільш поширеними напрямками оперативно-профілактичних рейдів є:

- відпрацювання сходок злочинних авторитетів;
- виявлення та ліквідація наркопритонів та інших місць вживання і розповсюдження наркотиків;
- виявлення та ліквідація борделів і місць виготовлення та розповсюдження порнографічної продукції;
- відпрацювання місць розповсюдження контрафактної продукції.

Перший напрямок є найбільш складним, як щодо його організації, так і безпосереднього проведення. Така складність зумовлена тим, що для проведення рейду місцями скупчення злочинних авторитетів необхідно скоординувати досить велику кількість правоохоронців із залученням спеціальних підрозділів, діяти швидко з особливо уважним дотриманням вимог конспірації. Використання значної кількості сил та засобів для відпрацювання сходок пояснюється тим, що на такі заходи, як правило, збирається не менше 3-х авторитетів, кожен з яких прибуває на умовне місце зустрічі не один, а у супроводі поплічників та групи охоронців. У вказаних авторитетів нерідко існує власна служба контррозвідки, яка відстежує дії оперативних апаратів, іноді, на жаль, за допомогою працівників правоохоронних органів. Тому інформацією про дату, час, місце та сам факт проведення заходу має володіти обмежене коло перевірених осіб. Швидкість та раптовість проведення заходу викликані наявністю постів спостереження, які можуть виставлятися за наказом авторитетів на під'їздах до місця проведення зустрічі.

Здійснення подібних рейдів може відбуватися на підставі Наказу МВС України від 16.05.2003 № 496дск, яким передбачається проводити агентурно-оперативні заходи, спрямовані на реалізацію наявної інформації, з метою затримання і документування протиправної діяльності лідерів та учасників злочинних угруповань (зазначаються конкретні організовані злочинні угруповання, які підлягають відпрацюванню), а також розкриття особливо тяжких резонансних злочинів (надається їх перелік) [14, п. 4.2.1].

Суб'єктами-ініціаторами відпрацювання сходок злочинних авторитетів зазвичай виступають підрозділи боротьби з організованою злочинністю. Інформацію про час та місце зустрічі оперативники отримують від негласних джерел, як правило, агентів або офіцерів-нелегалів, які впроваджені до лав злочинних організацій.

Метою подібного оперативно-профілактичного рейду є психологічний пресинг на злочинних авторитетів шляхом перевірки документів, затримання за адміністративні правопорушення, притягнення до кримінальної відповідальності за зберігання вогнепальної зброї, наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, створення їм некомфортних умов проживання на території оперативного обслуговування. Всі ці дії ускладнюють злочинну активність авторитета та

підконтрольних йому структур, створюють умови, які примушують його до відмови від злочинних задумів, та навіть зміни країни проживання.

Оперативно-упереджувальні рейди довели свою ефективність і у попередженні наркозлочинності. Особливої актуальності в Україні ця проблема набула за останнє десятиріччя. Зростання числа наркоманів серед молоді, деградація цілих населених пунктів (наприклад, м. Ковшаровка Харківської області) призвело не лише до соціальної трагедії, але й стало загрозою національній безпеці України. Взаємна зацікавленість наркоманів та наркоторговців роблять цей вид злочину доволі латентним, тому його попередження за допомогою оперативно-розшукових сил та засобів стає особливо актуальним. Згідно з п. 2 Рішення Колегії МВС України від 25.12.2010 № 26 км/1 «Про підсумки оперативно-службової діяльності органів і підрозділів внутрішніх справ України у 2010 р. та заходи МВС щодо підвищення її ефективності на пріоритетних напрямках» попередження розповсюдження наркоманії в суспільстві визнано пріоритетним напрямом у роботі органів внутрішніх справ на 2011 рік [15, с. 6].

Саме одним з ефективних оперативно-упереджувальних заходів є здійснення вищеписаних рейдів. Їх проведення передбачає виявлення та ліквідацію наркопритонів, осередків торгівлі наркотичними та психотропними речовинами, перекриття каналів постачання наркотиків до населених пунктів, регіонів та країни в цілому.

Як показує практика, наркопритони здебільшого розташовуються за місцем проживання системних наркоманів. Джерела інформації про такі наркопритони можуть бути як негласними (повідомлення конфідентів, результати оперативно-розшукових та оперативно-технічних заходів), так і гласними (скарги сусідів, матеріали дільничних інспекторів міліції, повідомлення родичів наркозалежних осіб).

Ініціаторами оперативного відпрацювання наркопритонів та інших місць вживання і розповсюдження наркотиків виступають оперативні працівники підрозділів боротьби з незаконним обігом наркотиків та кримінального розшуку.

Рейди можуть проводитися також аптечною мережею обслуговуваної території, адже непоодинокими є випадки відпуску рецептурних нарковміщуючих препаратів без рецепту за матеріальну винагороду.

Як свідчить практика, результативне проведення подібних рейдів у великих містах істотно зменшує рівень злочинності на наступні два, а інколи і більше тижнів, що підтверджує ефективність цього заходу.

Під час проведення рейду оперативному працівникові слід бути уважним та суворо дотримуватися норм чинного законодавства про захист прав і свобод громадян. Подібне зауваження викликане тим, що у психологічно напруженій обстановці проведення рейду оперативні працівники інколи вдаються до незаконних обшуків та іншого роду протиправних дій, тим самим здійснюючи посадовий злочин. Як наголошував у своїй промові колишній Міністр внутрішніх справ

України генерал-полковник міліції А.В. Могильов: «Немає такого злочину, для розкриття якого потрібно йти на новий злочин – порушення прав людини і Закону!» [16, с. 8].

Проведення оперативно-профілактичних рейдів щодо виявлення та ліквідації борделів та місць виготовлення та розповсюдження порнографічної продукції є також важливим напрямком превентивної діяльності, яку проводять оперативні підрозділи по боротьбі з кіберзлочинністю та торгівлею людьми МВС України. Здійснення вказаного заходу не лише покликано запобігати та припиняти кримінальну активність, але й сприяє усунуванню факторів, які впливають на неї, адже тимчасово ізолюються особи з ярко вираженою віктимологічною характеристикою, ліквідуються місця для потенційного вербування проституток (з можливим продажем їх за межі території країни), реалізується загальна превенція щодо недопущення виникнення думок у інших осіб про створення подібних об'єктів.

У цьому контексті слушною видається думка вчених С.С. Малигіна та А.Е. Чечетіна, які вказують на доцільність проведення систематичних обстежень об'єктів та комплексних заходів, рейдів, оглядів, цільових перевірок ..., спрямованих на виявлення та усунення обставин, що сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень, осіб, що їх вчинили, у тому числі в процесі перевірки оперативних відомостей або їх використання [17, с. 21].

Прокладання маршруту для виявлення та ліквідації борделів реалізується з використанням агентурних джерел, відомостей про попередні місця розташування подібних «структур», а також аналітичного пошуку у засобах масової інформації, мережі Інтернет тощо. Нерідко об'яви щодо надання сексуальних послуг прикриваються ззовні легальними пропозиціями здійснення масажу, супроводу на різні заходи, стриптизу на дому тощо.

Слід мати на увазі, що найбільш складною ділянкою цього напряму попереджувальних рейдів є виявлення та ліквідація місць розповсюдження порнографічної продукції, особливо дитячої порнографії. Більшість подібних об'єктів дотримуються ретельних правил конспірації, працюють лише із закордонними клієнтами із розрахунками за допомогою так званих віртуальних грошей, тому відслідкувати їх реальне місце розташування є досить складним завданням для правоохоронних органів. Джерелами виявлення подібних об'єктів є негласний апарат та дані, одержані шляхом особистого пошуку оперативним працівником. Для ефективного проведення особистого пошуку оперативному працівникові необхідно володіти хоча б однією іноземною мовою, як правило, англійською, а також мати знання та навички досвідченого користувача комп'ютерною технікою, адже, крім приховування власних установчих даних, оперативникові потрібно буде звертатися до об'єкта надання порнографічних послуг з IP-адреси, зареєстрованої за межами України (наприклад, у США, чи країні Європейського Союзу).

Проникнення у мережі розповсюдження дитячої порнографії є ще більш складним завданням, оскільки учасники подібних об'єднань досить довгий час перевіряються та потрапляють до них за рекомендацією когось з активних членів. Інформацію про реальне місце розташування названих об'єктів можна нерідко отримати від жертв злочину, немаловажну роль у цьому відіграє нещодавно створена служба профілактики правопорушень, куди увійшли підрозділи кримінальної міліції у справах дітей.

Проведення оперативно-профілактичних рейдів місцями ймовірного функціонування борделів має здійснюватися раптово з одночасними перекриттям якомога більшої кількості місць розпусти, для чого можуть бути задіяні додаткові сили з інших оперативних апаратів.

Під час проведення рейдів місцями розпусти з'ясовуються особи присутніх, установчі дані їх «власників», перевіряється причетність присутніх осіб до вчинення або готування до інших злочинів, не пов'язаних з торгівлею людьми.

Ще одним напрямом оперативно-профілактичних рейдів є відпрацювання місць розповсюдження контрафактної продукції. Вказані заходи ініціюються та проводяться оперативними підрозділами Державної служби боротьби з економічною злочинністю. На сьогоднішній день найбільш часто проводяться рейди щодо виявлення та упередження розповсюдження контрафактної комп'ютерної продукції, продуктів харчування, предметів одягу та побутової техніки тощо.

Слід зазначити, що на сьогодні ще одним напрямом злочинної активності, який необхідно упереджувати за допомогою оперативно-профілактичних рейдів, є так званий «чорний фармбізнес». Його підвидом, що швидко розвивається, є кібернетичний фармбізнес, який полягає в перепродажі контрафактних медикаментів і медикаментів, реалізація яких законодавчо регулюється (медикаменти отримуються від крупних онлайн-магазинів або реалізуються безпосередньо через партнерські програми). Існування фармбізнесу засноване на рекламі віагри, стероїдів та інших медикаментів за допомогою розсилки спаму, застосуванням чорних методів розкручування (чорна SEO) і заманюванням відвідувачів онлайн-магазинів покупкою трафіку. Спам-розсилка за базою обсягом 10 млн адрес коштує близько 350–1500 доларів. За подібною схемою можна організовувати будь-який тип незаконного бізнесу [18, с. 13].

Оперативно-профілактичні рейди комерційними підприємствами щодо виявлення контрафактної продукції мають на меті не лише упередження злочинів, пов'язаних з порушенням авторських та суміжних прав, але й превентивну діяльність щодо інших видів злочинів, а також збирання інформації оперативно-розшукового характеру. Нерідко під час експертних досліджень вилучених носіїв комп'ютерної інформації вдається виявити ознаки підготування або вчинення інших злочинів, зокрема, ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, фіктивне підприємництво тощо.

Існують випадки, коли оперативним працівником для недопу-

щення подальшої кримінальної активності профілактуемого планується притягти особу до кримінальної відповідальності за результатами проведення оперативно-розшукових заходів. У такому випадку, на думку В.М. Усиніна, оперативним працівником має бути складений рапорт, у якому повинні бути вказані відомості про обставини діяння, а також посада, звання та ініціали особи, яка отримала інформацію та склала рапорт... У рапорті не має указуватися джерело інформації, необхідно лише відобразити, що інформацію було отримано у процесі оперативно-розшукових заходів. Таким чином, рапорт буде виступати в якості приводу для порушення кримінальної справи на підставі інформації, отриманої оперативним шляхом [19, с. 129].

У вищеописаному випадку проведення оперативно-профілактичного рейду може бути використано для легалізації отриманої раніше оперативним шляхом інформації.

Також, як вказує П.В. Гончаров, оперативним працівникам для зашифрування відомостей, отриманих від агентів і довірених осіб, слід на основі перевіреної негласної інформації організувати рейди, огляди, перевірки, результати яких також повинні бути використані при підготовці подань до відповідних органів про ліквідацію виявлених офіційно умов, що сприяють вчиненню злочинів [20, с. 21].

Висновки. Таким чином, були проаналізовані основні оперативно-упереджувальні заходи, які застосовуються оперативними підрозділами органів внутрішніх справ у превентивній діяльності. Слід констатувати, що нині в науці оперативно-розшукової діяльності вони залишаються недостатньо структурованими та малодослідженими з точки зору попереджувальної діяльності.

Підбиваючи підсумки, слід наголосити, що для своєчасного проведення досліджених заходів необхідно організувати систему безперервного виявлення кримінальних загроз та їх аналітичного опрацювання для своєчасного прийняття управлінських рішень керівним складом оперативних апаратів міліції.

Бібліографічні посилання

1. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: Загальна частина: Підруч. / Е.О. Дідоренко, І.П. Козаченко, Я.Ю. Кондратьєв та ін.; Під заг. ред. Л.В. Бородича. – Луганськ, 1999. – Т. 1.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь, 2005.
3. Інструкція про оперативно-розшукову діяльність оперативних підрозділів органів внутрішніх справ України: Затв. наказом МВС України від 17.07.2004 № 007
4. *Перепелиця М.М., Манжсай О.В.* Проведення оперативно-розшукових заходів у Великій Британії, Росії, США та Україні: Монографія. – Харків, 2008.
5. *Овчинский А.С.* Информация и оперативно-розыскная деятельность: Монография / Под ред. проф. В.И. Попова. – М., 2002.
6. *Кондратьев Я.Ю.* Теоретичні, правові та оперативно-тактичні засади запобігання злочинам оперативними підрозділами кримінальної міліції: Монографія. – К., 2004.
7. *Колодкин Л.М.* Стадии преступления и предупреждение преступлений. – К., 1972.
8. Предупреждение и раскрытие преступлений уголовным розыском: Учеб. для

- середніх шкіл міліції МВД СРСР / Под ред. П.В. Гончарова, В.И. Тихоненко. – М., 1987.
9. *Зубенко В.В.* Провадження оперативно-профілактичних справ як потреба сучасності // *Методологічні проблеми теорії і практики ОРД в сучасних умовах: Вісник ЛАВС.* – Луганськ, 2004. – Спецвип. № 2. – Ч. 1. – С. 53-60.
 10. Настанова про діяльність органів і підрозділів органів внутрішніх справ України з попередження злочинів: Затв. наказом МВС України від 25.06.2001 № 507.
 11. *Миронюк Т.В.* Правові та організаційні засади оперативно-розшукової профілактики: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2011.
 12. *Бобров В.Г.* Организационно-тактические основы предупреждения преступлений аппаратами уголовного розыска: материалы к лекции / для слушателей и курсантов учебных заведений МВД СРСР / В. Г. Бобров, А. Н. Мещеряков. – М.: Академия МВД СРСР, 1984. – 46 с.
 13. *Вагин О.А., Исиченко А.П., Шабанов Г.Х.* Оперативно-розыскные мероприятия и использование их результатов: Учеб.-практ. пособие. – М., 2006.
 14. Типовий план організації та проведення комплексного оперативно-профілактичного відпрацювання: Затв. наказом МВС України від 16.05.2003 № 496дск.
 15. Про підсумки оперативно-службової діяльності органів і підрозділів внутрішніх справ України у 2010 р. та заходи МВС щодо підвищення її ефективності на пріоритетних напрямках: Рішення Колегії МВС України від 25.12.2010 № 26 км/1. – К., 2010.
 16. За ґратами обмежується свобода, а не права // *Іменем Закону.* – 2011. – 11 серпня 2011 (№ 32 (57829)). – С. 8-9.
 17. *Малыгин С.С., Чечётин А.Е.* Основы оперативно-розыскной деятельности: Курс лекций. – Екатеринбург, 2001.
 18. «Русский» рынок компьютерных преступлений в 2010 году: состояние и тенденции [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.group-ib.ru/wp-content/uploads/2011/03/GIB-Issl-gynka_2010.pdf
 19. *Усынин В.М.* Процессуальные формы взаимодействия органов предварительного следствия и органов, осуществляющих оперативно-розыскную деятельность, по уголовным делам на досудебных стадиях уголовного процесса: Дисс. ... канд. юрид. наук. – Ижевск, 2005.
 20. *Гончаров П.В.* Оперативно-розыскные мероприятия по устранению обстоятельств, способствующих совершению преступлений: Материалы к лекции. – М., 1984.

Надійшла до редакції 25.10.2011

О.А. Вовчанська

здобувач

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.98

ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОСВІДУВАННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕВЕЗЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ЗАЛІЗНИЧНИМ ТРАНСПОРТОМ

Висвітлено актуальні проблеми проведення освідування при розслідуванні незаконного перевезення наркотичних засобів залізничним транспортом, проаналізовані наявні у юридичній літературі точки зору щодо цього питання, запропоновано тактичні прийоми проведення слідчої дії.

Ключові слова: освідування, тактичне забезпечення, тактика, тактичні прийоми.